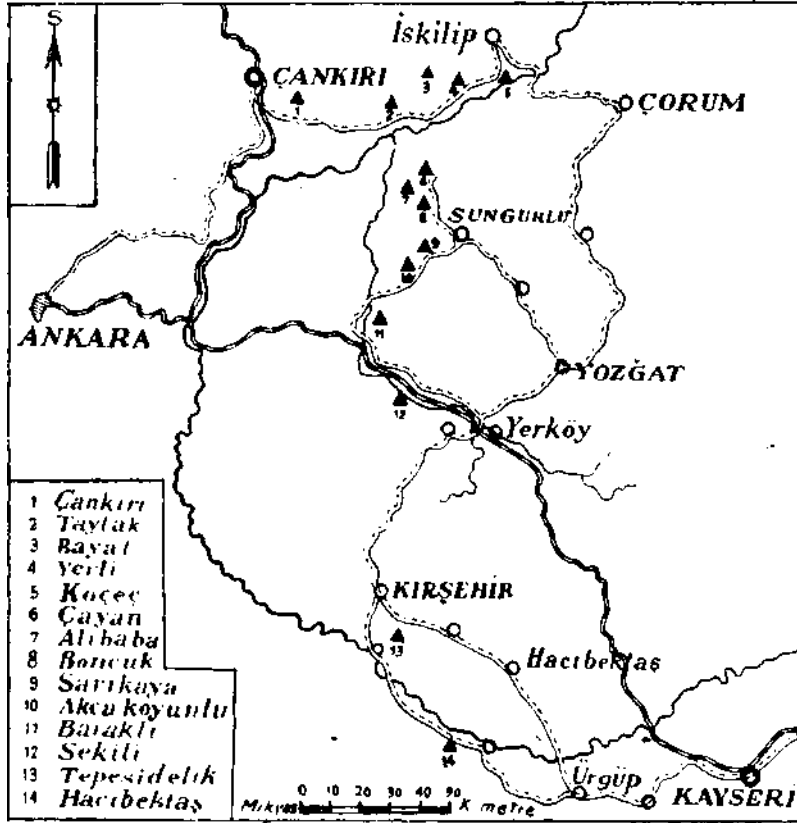

Orta Anadolu'nun Tuz domları

Anadolu'da Kızıl Irmağın sularını boşaltan saha bir çok tuz menbaları ihtiva eder. Bu makalede Çankırı, Sungurlu ve Kırşehir havalisinde yalnız en mühim olan menbalar mütalâa edilecektir.

Çankırı'nın onbeş kilometre cenubu şarkisinde kaya tuzu namı verilen tuz menbaı vardır. Burada mail bir tünel tuz kütlelerinin içine girer; ve tuz oda ve ayak usulile istihsâl edilmektelir. Tuzun takriben

yüzde 30-35 kadarı ayaklar içinde kalır. Tuz kütleleri bu havalinin alçıtaşlı serilerini delerek hemen hemen satha yaklaşır. Bütün ameliyle yalnız tuz kütlelerinde yapıldığından tuzun nevesinin cesameti malûm değildir. Şimalde tabakaların meyilleri görülmez, fakat şark, garp ve cenupda açık renk alçıtaşlı şeylerin altmda bulunan kırmızı tabakaları, strüktrel vaziyetin kubbevari bünyesini dik meyillerle işaret eder -

ler. Cenup meyiller pek dik bazan 90 de _receyi geçmiş olarak en ziyade dikkati çekerler. Tuz, alçıtaşı ile örtülmüş olarak tezahür eder. Senelik istihsâl ihtiyaca göre yapılmaktadır ve Çankırı havalisi için ibumiktar 3000 tondur. Bu tuzlardan bazı mükemmel izometrik sodyom klorid kristalleri elde edilmiştir.

Taytak, Yerli, Koçç tuzları tebahhur usulile işletilmektedirler. Menbadan intışar eden sodyom klorid ile meşbu su yayvan sığ havuzlarda durulmaya terk edilir ve dehidrasyon amelîyesinin hitamında tuz kaldırılır. Bu suretle elde edilen tuzun tahlil neticesi % 98 Na Cl ve binde bir Mg Cl₂ terkiibinde olduğunu gösterir.

Çayan'da kaya tuzu şakulî bir tarzda meyleden kırmızı kumtaşları ve pembe şeyllerle muhat olarak bulunur.

Çayan'ın on kilometre cenubunda bulunan Boncuk'da tuz, bir tuzlu su menbahlûlundan istihsâl edilmektedir.

Sarıkaya memlihasında tuz, bir tuzlu su menbaından istihsâl edilmekte ise de, menbaın içinde bulunduğu vadinin iki tarafındaki dik meyillerden, antiklinal bir tuz kütlesinin mevcudiyetine hükmedilebilir. Tuzlu su menbalarının su seviyelerine nüfuz eden tuz kütlelerinden hasıl olduğu kanaati vardır.

Baraklı'da kaya tuzu, bir antiklinalin nevesi yakınında görülür. Tuz aflörmanından az şimalde soğuk kükürtlü müvellü -dülma' menbaı vardır.

Şekili'deki kaya tuzu (oda) ve (ayak) usulile işletilmektedir. Burada strüktürün kubbe vari karakteri garp, cenup ve şarktaki gayet dik meyillerle aşikâr bir surette işaret olunmuştur.

Kırşehirin cenubu garbisinde Tepesi Delik kaya tuzu memlihasında garp, cenup ve şark meyilleri bir dom bulunduğunu gösterir. Yalnız burada meyiller 40 derece etrafında olmak dolayısıyla nisbeten daha mülayimdirler.

Kızıl Irmağın cenup sahili yakınındaki Hacı Bektaş tuzlasındaki tuz kütlesi içinde ince jipsli (alçıtaşlı) şeyl damarcıkları vardır. Cenup meyil 81 derece olmak üzere gayet diktir. Şark meyil bir fay tarafından kat'etdilmiş ve garp meyil nisbeten daha hafiftir. Bu memlihadan senevi 5000 ton tuz istihsâl edilmektedir.

Şuna dikkat edilmelidir ki gerek bu rada gerek Çankırı, Sekili tepesi şark, garp ve cenup meyilleri mevcut ise de şimal meyil görülmez yahut da hiç mevcut değildir.

Havalinin stratigrafisi aşağıdaki şekilde hülâsa edilebilir :

A — Son zaman tatlı su terakümatı

B — Alçıtaşı ihtiva eden açık gri şeyller

C — Kırmızı konglomeralar ve kumtaşları

D — Bazen linyit ve koyu renk şeyl ihtiva den gri marmlar

E — Kırmızımrak kumtaşları ve konglomeralar.

Dr. Paul Arni, Yerköy havalisi etüderinde alçıtaşlı serilerin oligosenden Pliosene kadar temadi ettikleri neticesine varmıştır. D ve E formasyonları Eosendir. Tuzun stratigrafik vaziyeti malûm değildir fakat hiç olmazsa Yura'dan evveline aittir.

İlişik krokiye bakıldığı zaman, bu tuz kütle teşekküllerinin tektonik orijinden olduklarını işaret eder bir tarzda 3, 6, 8, 9 ve 7, 10, 12 numaralarının şimâl-cenup istikametinde sıraladıkları ve 1, 2 ve 3 numaraların şark-garp istikametinde uzandıkları görülür. Anadolu'nun şimdiki başlıca strüktürel şark-garp istikametinde olduğundan şimâl-cenup istikametindeki hattın Paleozoik devrine ait eski bir fayı işaret ettiği tahmin edilebilir.

Cevat E. TAŞMAN